

Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen

Remissyttrande ställt till Socialdepartementet

Innan jag fick ett barnombud kände jag mig väldigt osynlig, trots att det var mitt eget liv det handlade om. Efter jag fick ett barnombud så fick jag ändå känna att mitt liv är viktigt och att det förtjänar att tas på allvar. /Ungdom på Maskrosbarn

Inledning

Maskrosbarn har beretts möjlighet att inkomma med remissvar avseende betänkandet Förbättrade möjligheter för barn att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen (SOU 2023:40). Maskrosbarn yttrar sig med utgångspunkt i vårt uppdrag att företräda barn vars föräldrar har ett missbruk, psykisk sjukdom eller som utsätter dem för våld. Barnens egna erfarenheter, åsikter och perspektiv utgör utgångspunkten för Maskrosbarns samlade synpunkter. Maskrosbarn kommer nedan att motivera vårt ställningstagande i utvalda delar av betänkande men tillstyrker betänkandet i sin helhet.

Övergripande synpunkter

Maskrosbarn **tillstyrker** samtliga förslag som utredningen lägger fram och anser att utredningens samlade förslag bidrar till förbättrade möjligheter för barn att få sina rättigheter enligt barnkonventionen tillgodosedda samt ökade möjligheter till upprättelse vid rättighetskränkningar. Maskrosbarn delar utredningens bedömning att

- Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande
- de författningsförslag som lämnas stärker barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning
- det finns ett behov av en aktör som ger stöd till barn med omfattande behov av stöd och som av olika anledningar saknar tillräckligt sådant stöd från vårdnadshavare eller andra vuxna i sin närhet
- staten bör med detta syfte bidra till att etablera barnrättsbyråer inom civilsamhällesorganisationer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud. Detta

ska ske genom en försöksverksamhet med statsbidrag till barnrättsbyråer som bedriver verksamhet med oberoende barnombud.

Deluppdrag 1

Maskrosbarn **tillstyrker** förslaget om att Sverige bör ratificera det fakultativa och tredje tilläggsprotokollet till barnkonventionen om ett klagomålsförfarande. Vi delar utredningens bedömning om att fördelarna överväger nackdelarna. Det är ett viktigt ställningstagande som stärker synen på barn som rättighetsbärare. Ett argument som lyfts mot införandet att det enbart handlar om ett symbolvärde och att rättsprocessen hos barnrättskommittén är otillräcklig. Maskrosbarn anser dock att det inte är en tillräckligt stark anledning till att inte införa det tredje tilläggsprotokollet.

Ytterligare så lyfts argument kring att det finns en risk att det skapas falska förhoppningar hos barn då det är väldigt få ärenden som i slutändan prövas. Vi anser att det i sig inte är ett hinder inför införandet utan att det går att resonera om detta med de barn som vill få sitt ärende prövat. Många av de barn vi på Maskrosbarn möter lyfter det stora värdet av att ges möjlighet till upprättelse och känslan av att kunna göra skillnad för någon annan som hamnar i liknande situation i framtiden. Det är för dem den stora drivkraften i att exempelvis delta i vårt påverkansarbete, att kunna göra skillnad så att andra inte ska behöva vara med om de rättighetskränkningar de har varit med om. En ratificering av det tredje tilläggsprotokollet ger barn en möjlighet till upprättelse och vi kan inte nog betona hur viktigt det är för de barn som utsatts för rättighetskränkningar.

Uppdraget att säkerställa barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen i svensk lagstiftning.

Maskrosbarn **tillstyrker** samtliga förslag och ser särskilt positivt på att utredningen valt att lyfta den grupp barn som utsätts för rättighetskränkningar av sina vårdnadshavare eller som av olika anledningar inte har en vårdnadshavare eller någon annan vuxen som kan hjälpa dem tillvarata sina rättigheter. Så ser situationen ut för Maskrosbarns målgrupp, alla barn vi möter har inte behov av ett barnombud men många har under sin uppväxt behov av stöd i kontakt med myndigheter. Det finns ca 500 000 barn i Sverige som har minst en förälder som har ett missbruk, psykisk sjukdom eller utsätter dem för våld. Vi ser positivt på utredningens förslag som berör barns rätt till information, att komma till tals och klaga när beslut går dem emot. Vi har nedan val att kommentera några utvalda förslag.

Ny föreslagen lydelse i 36 § angående information

Ny text i paragrafen: Den unge ska få information om beslut som avser honom eller henne om det inte är uppenbart obehövt. Om beslutet kan överklagas ska

han eller hon även informeras om hur det går till. Den information som den unge får ska anpassas till den unges ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att den unge har förstått den lämnade informationen.

Vår kommentar:

Tillstyrker. Vi anser att det är viktigt att stärka denna rättighet eftersom de barn som vi möter ofta vittnar om bristande eller utebliven information. Många barn vet inte eller har inte förstått varför vissa beslut fattats vilket upplevs som väldigt påfrestande för barnet och ger upphov till en stor känsla av maktlöshet. Det är även viktigt att man uttryckligen reglerar att informationen ska anpassas efter barnen, eftersom de ofta beskriver att informationen som lämnas kan vara svår att ta till sig. Vi ser positivt på att både ålder och individuella förutsättningar lyfts. Barnen vi möter beskriver att de tar till sig information på olika sätt. Vissa föredrar muntligt, andra skriftligt och vissa behöver både delarna. Av den anledningen är det även bra att man uttryckligen reglerar att den som lämnar informationen ska försäkra sig om att den unga förstått informationen.

Ny föreslagen lydelse i 36 § angående rätt att själv ansöka om offentligt biträde

Den som är yngre har rätt att själv ansöka om att offentligt biträde ska förordnas. Han eller hon bör också höras i domstol, om den unge vill det och inte kan antas ta skada av att höras.

Vår kommentar:

Tillstyrker. Vi anser att det är viktigt att även barn under 15 år har möjlighet att på egen hand överklaga beslut eller initiera andra ärenden utan att vara beroende av att vårdnadshavaren för dess talan initialt. Vi på Maskrosbarn vet att det inte alltid finns samsyn mellan barn och vårdnadshavare och att detta i många fall kan innebära svårigheter för barnet att utkräva sina rättigheter, klaga på beslut och göra sin röst hörd. Det är därför viktigt att barn i dessa fall ges möjlighet att agera på egen hand, utan att vara beroende av vårdnadshavarens inställning. Maskrosbarn delar utredningens bedömning att dagens ordning, där barnen saknar sådan möjlighet, är en tydlig begränsning av barns möjligheter att utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen. När ett barns åsikt står i konflikt med barnets företrädarens åsikt bör en separat företrädare för barnet förordnas så man säkerställer att barnets behov, vilja och åsikter synliggörs och tas i beaktande.

Barnen vi möter vet inte vilka rättsliga möjligheter som står till buds. Maskrosbarn ser en risk att barn inte nås av information om att man själv har möjlighet att ansöka om att offentligt biträde förordnas. Det är viktigt att socialtjänsten utreder barnets vilja och om det finns olika åsikter mellan barnet och föräldrarna, samt informerar barnet om möjligheten att själv ansöka om att offentligt biträde förordnas. Detta visar också på vikten av att genomföra förslaget om att införa barnombud - eftersom barnombudet får en viktig roll i

att informera barnet om möjligheten att ansöka om att offentligt biträde ska förordnas, och eventuellt även hjälpa barnet att lämna in en sådan ansökan.

Ny föreslagen lydelse i 36 § angående möjligheten att höras i domstol

Han eller hon bör också höras i domstol, om den unge vill det och inte kan antas ta skada av att höras.

Vår kommentar;

Tillstyrker. Vi ser positivt på att utredningen förtydligar att barn i större utsträckning bör ges möjlighet att höras i domstol. Idag är det huvudregel att barn inte hörs i domstol om barnet är under 15 år. Domstolarna har intagit en restriktiv tolkning där barn under 15 år som önskar närvara i domstol nekas detta även när ställföreträdaren bedömer deltagandet som lämpligt. Barn ska skyddas i processen, inte ifrån processen. Även här spelar ett barnombud en viktig roll i att informera barnet om att det finns möjlighet att höras i domstol, om barnet vill det och att, om barnet ska höras i domstol, säkerställa att barnet får stöd så att barnet faktiskt "skyddas i processen". Många barn som är under 15 år och hörs i domstol kommer att ha ett stort stödbehov och här spelar barnombudet en viktig roll. Barnombudet har ofta varit med genom hela utredningsprocessen och kan därför bli en viktig person för barnet som potentiellt kan följa barnet genom hela processen - från början till slut. Barnombudet kan, vid sidan om barnets rättsliga företrädare i rättsprocessen, bistå med och bidra till att förklara för barnet potentiella för och nackdelar med att höras i domstol, hur en rättsprocess går till, och skapa realistiska förväntningar hos barnet kring processen.

I ljuset av att barns deltagande i domstol kan genomföras på olika sätt och anpassas utifrån det enskilda barnets individuella förutsättningar, behov och önskemål bör barn ges större möjlighet att höras. Det är rättssystemets ansvar att säkerställa att sådan möjlighet ges och att det finns barnanpassade tillvägagångssätt och ett robust stöd genom hela processen.

Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård

Ny föreslagen lydelse i 44 § ang patient yngre än 15 år rätt att begära att tvångsvård ska upphöra och överklaga beslut om offentligt biträde

En patient som är yngre har rätt att själv begära att tvångsvården ska upphöra och överklaga sådana beslut som innebär att offentligt biträde ska förordnas enligt 38 a §.

Vår kommentar:

Tillstyrker. Vi anser att det är viktigt att barn under 15 år har möjlighet att begära att tvångsvården ska upphöra samt överklaga beslut som innebär att offentligt biträde ska förordnas, utan att vara beroende av att vårdnadshavaren för barnets talan. Vi på Maskrosbarn vet att det inte alltid finns samsyn mellan barn och vårdnadshavare och att detta i många fall kan innebära svårigheter för barnet att utkräva sina rättigheter, klaga på beslut och göra sin röst hörd. Det är därför viktigt att barn i dessa fall ges möjlighet att agera på egen hand, utan att vara beroende av vårdnadshavarens inställning.

Ny föreslagen lydelse i 44 § ang rätt att höras i domstol

Han eller hon bör också höras i domstol, om patienten vill det och inte kan antas ta skada av att höras. Den som är förordnad som offentligt biträde för någon som är under 15 år är utan särskilt förordnande barnets ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

Vår kommentar:

Tillstyrker. Vi delar utredningens uppfattning om att barn i större utsträckning bör ges möjlighet att höras i domstol. Även i detta fall spelar ett barnombud en viktig roll i att informera barnet om att det finns möjlighet att höras i domstol, om barnet vill det och att, om barnet ska höras i domstol, säkerställa att barnet får stöd i detta. Många barn som är under 15 år och hörs i domstol kommer att ha ett stort stödbehov och här kan barnombudet, utöver den rättsliga företrädaren, spela en viktig roll. Det är rättssystemets ansvar att säkerställa att sådan möjlighet ges och att det finns barnanpassade tillvägagångssätt och ett robust stöd genom hela processen.

Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen

Ny föreslagen lydelse i 11 kap 10 § ang barns rätt att få information

Den information som barnet får ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska i den utsträckning det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått den lämnade informationen.

Vår kommentar:

Tillstyrker. Viktigt att man uttryckligen reglerar att informationen ska anpassas efter barnen eftersom de ofta vittnar om att informationen som lämnas kan vara svår att ta till sig. Också bra att man uttryckligen reglerar att den som lämnar informationen ska försäkra sig om att den unga förstått informationen, eftersom barnen vi möter vittnar om att de ofta inte förstår informationen och att ingen tar sig tid att verkligen förklara på ett sätt så de förstår.

Deluppdrag tre: att se över möjligheterna att staten bidrar till att etablera barnombud inom civilsamhällesorganisationer

Maskrosbarn tillstyrker förslaget om att staten bör finansiera barnrättsbyråer i civilsamhället. Även här ser vi positivt på utredningens beskrivning av vilka barn som kan vara i behov av ett barnombud. Det handlar om de barn som har omfattande behov och som inte har en vuxen som kan stötta dem i myndighetskontakter. Vi vill återigen belysa att det finns ca 500 000 barn i Sverige som har minst en förälder som har ett missbruk, psykisk sjukdom eller som utsätter dem för våld. Alla de barnen kommer inte vara i behov av ett barnombud men vi anser att det är viktigt att beakta att det finns en stor andel barn i Sverige som inte har en trygg vuxen som kan stötta dem i myndighetskontakter. Maskrosbarn har sedan 2012 tillhandahållit stödet barnombud till barn i vår stödverksamhet. Vi delar utredningens bedömning kring uppbyggnad och utformning av barnrättsbyråer men vill särskilt kommentera följande delar.

Etablering i civilsamhället

Maskrosbarn vill lyfta vikten av att barnrättsbyråerna finns i civilsamhället och exempelvis inte är en del av socialtjänsten. Barnen i vår verksamhet anser inte att ett barnombud kan vara oberoende om de delar arbetsplats med deras socialsekreterare. Det finns en otroligt stor maktobalans mellan barn och myndighet där barnen beskriver det som att socialtjänsten bokstavligen talat har deras liv i sina händer. Vi vill understryka att det inte handlar om hur god kvalitet det är på socialsekreteraren utan att maktobalansen finns även om det är en socialsekreterare som barnet känner tillit till. Det är därför helt nödvändigt att barnombudet kommer utifrån, har ett oberoende och kan finnas där enbart för barnet.

Ett motargument mot att etablera barnrättsbyråer i civilsamhället har varit att resurser i stället bör läggas på att stärka socialtjänsten. Vi anser dock inte att det ena bör utesluta det andra. Socialtjänsten behöver stärkas upp och ges bättre förutsättningar, men vår åsikt är dock att oavsett hur välfungerande socialtjänsten blir så kvarstår behovet av barnombud då maktobalansen inte går att komma ifrån. Socialtjänsten behöver i sitt arbete ta hänsyn till flera olika delar av ett barns liv så som vårdnadshavare, syskon m.m. Barnombudets roll skulle enbart vara att stötta och hjälpa barnet navigera i ett system som är uppbyggt av och för vuxna. Barnombudets roll är därmed inte att ifrågasätta eller ersätta socialtjänsten utan att komplettera och stötta barnet i kontakten. Barn i vår verksamhet som haft ett barnombud vid sin sida beskriver hur den relationen blir något helt annat då barnombudet inte sitter på någon beslutande makt och att de i slutändan hjälpt dem att få en bättre kontakt med socialtjänsten.

En barnrättbyrå för alla barn

Vi vill understryka vikten av att de barnrättsbyråer som etableras finns till för alla barn som behöver det och utifrån hela barnkonventionen. Vi ser en risk i att i ett för tidigt stadium specialisera sig på olika målgrupper då det under pilotperioden enbart kommer att vara ett fåtal barnrättsbyråer som etablerar sig. Det riskerar att skapa en stor ojämlikhet över landet om exempelvis den barnrättsbyrå som etablerar sig i södra Sverige enbart fokuserar på målgruppen barn som varit utsatta för sexuellt våld. Detta skulle då kunna leda till att vissa barn som önskar ett barnombud inte skulle kunna få det då de inte tillhör "rätt" målgrupp.

Vår erfarenhet är även att barnombuden behöver ha en bred kompetens och att även om ett barn initialt söker stöd utifrån ett specifikt område så dyker det ofta längs vägen upp flera problem och hinder som behöver lösas. Därför ser vi att det är av större vikt att barnombuden har en bred kompetens än en spetskompetens.

Information

Vi ser positivt på att Barnombudsmannen skulle ges i uppdrag att sprida information om att det finns barnrättsbyråer och vad det innebär. Däremot ser vi en risk med att enbart resursstarka barn som själva söker kontakt skulle hitta barnrättsbyråerna. Vi hade därför önskat att socialtjänsten och andra myndigheter hade getts ett större ansvar att informera barn om att de har möjlighet att få ett oberoende barnombud.

Avslutningsvis vill vi betona vikten av att när utvärdering av pilotperioden görs, särskilt utvärdera hur de barn och unga som fått ta del av barnombudsstödet har upplevt det. I utformandet av en sådan utvärdering är det även viktigt att involvera barn i utformandet för att säkerställa att utvärderingen genomförs på ett barnanpassat sätt.

Maskrosbarn

Linn Englund
T.f. påverkanschef

Elin Hågeby Caicedo
Generalsekreterare